

*І. А. Островський,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків
О. І. Славута,
старший викладач кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального
розвитку, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

*I. Ostrovskyi,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economic Theory and International
Economics Department, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv
O. Slavuta,
Senior Lecturer of Enterprise Economics, Business Administration and Regional
Development Department, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv*

THE FEATURES OF BUSINESS DEVELOPMENT IN THE WASTE MANAGEMENT: EUROPEAN EXPERIENCE AND PROSPECTS IN UKRAINE

Розглянуто процес утворення ринкових умов і конкурентного середовища щодо поводження з відходами в Україні. Досліджено національну динаміку індексу якості інфраструктури. Узагальнено статистичні дані про стан і регіональні відмінності в сфері поводження з відходами. Проаналізовано регіональні особливості участі приватних підприємств у збиранні та утилізації усіх видів відходів. Обґрунтовано необхідність запровадження комплексного підходу щодо поводження з відходами за відомими європейськими зразками. Підкреслено безальтернативність європейської системи управління відходами, що поєднує їх мінімізацію, роздільний збір, рециклінг і безпечну утилізацію за неможливістю повторного використання.

The process of formation of market conditions and a competitive environment with waste management in Ukraine are considered. The national dynamics of the infrastructure quality index are researched. The statistics on the state and regional differences in the field of waste management are summarized. The regional peculiarities of the participation of private enterprises in the collection and utilization of all types of waste are analyzed. The necessity of introducing an integrated approach to waste management according to well-known European models are substantiated. There no alternative to the European waste management system are underlined, which combines minimization of them, separate collection, recycling and safe disposal due to impossibility of re-use.

Ключові слова: індекс якості інфраструктури, поводження з відходами, європейська система управління відходами, конкурентне середовище, приватні підприємства.

Key words: index of infrastructure quality, waste management, European waste management system, competitive environment, private enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблеми вичерпання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища та утилізації відходів набули глобальних масштабів. У результаті посилюються правові вимоги, спрямовані на захист навколишнього середовища, що змінюють характер процесу розробки, виробництва, використання та утилізації матеріалів. У листопаді 2017 р. уряд України схвалив Національну стратегію управління відходами [1], відповідно до якої

в Україні запроваджуються європейські принципи поводження з усіма видами відходів. Країни ЄС досягли вагомих результатів у цій сфері, але досі актуальними залишаються питання створення і підтримки конкурентних ринків постачальників послуг та привабливого бізнес-середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальні аспекти сталого розвитку, проблемні питання стану інфраструктури, зокрема, дослідження в

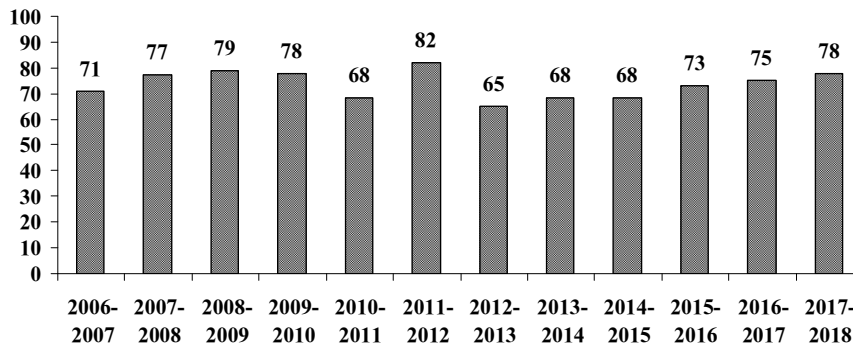

Рис. 1. Місце України за індексом якості інфраструктури (2006—2018 рр.)

Джерело: побудовано авторами за [7].

сфері поводження з відходами в Україні розглянуто в працях П.Т. Бубенка, О.В. Димченко, А.Д. Кашпур, В.А. Голяна, Б.М. Данилишина, В.С. Міщенко, А.Г. Мельника [2—6] та інших учених. Але питання ефективної участі приватних підприємств в цій сфері залишаються відкритими, перспективи поєднання адміністративних і конкурентних стратегій суб'єктів господарювання потребують окремого дослідження.

**ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ
(ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)**

Метою роботи є аналіз залучення підприємств приватного сектору у сферу поводження з відходами в Україні та визначення перспективних напрямків розвитку підприємництва.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Поглиблення екологічної кризи та загострення соціально-економічної ситуації в суспільстві обумовлюють необхідність реформування та розвитку інфраструктури в контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Щорічні розрахунки Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму в Давосі доводять, що одним з найбільш проблемних місць української економіки залишається недостатній рівень інфраструктурного забезпечення і

відповідно 70—80-ті місця з 137 країн-учасниць за індексом якості інфраструктури (рис. 1).

Однією з найбільш проблем є незадовільний стан системи поводження з відходами. Основними недоліками є: відсутність об'єктів з утилізації відходів; неефективність контролю за навколишнім середовищем та необхідної практики управління; наявність неефективних регуляційних та законодавчих норм; існування незаконної утилізації відходів та створення стихійних звалищ; фінансові перешкоди та розгалужена організаційна структура [8]. Відсутність системи вважається міжнародними експертами як одна з важливіших перешкод сталого розвитку українського сектору переробки відходів, основною перепороною для залучення інвестицій, у тому числі міжнародних.

На 1 січня 2017 р. загальний обсяг відходів, що накопичилися в Україні, за всіма класами небезпеки становив 12,4 млрд т. Тільки в секторі домогосподарств у 2016 р. утворилося 6,3 млн т відходів, що становить 2,1% від загального обсягу відходів у країні [3]. Ці відходи заходять на 5,5 тис. сміттєзвалищ та полігонах. Лише 5,8 % побутових відходів було перероблено та утилізовано, 3,1% побутових відходів потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні заводи [9].

Обмеженість загальнодержавних і місцевих фондів і бюджетів, а також бюджетів територіальних громад

Таблиця 1. Кількість підприємств у сфері поводження з твердими побутовими відходами в 2016 р.

Адміністративно-територіальний поділ	Всього	У т.ч. приватні підприємства	У т.ч. %
м. Київ	12	9	75,0
Закарпатська	45	26	57,8
Чернівецька	44	23	52,3
Сумська	40	20	50,0
Тернопільська	31	11	35,5
Запорізька	48	17	35,4
Донецька	51	17	33,3
Львівська	62	20	32,3
Херсонська	64	17	26,6
Одеська	53	14	26,4
Рівненська	31	8	25,8
Івано-Франківська	36	9	25,0
Кіровоградська	42	10	23,8
Харківська	83	18	21,7
Луганська	22	4	18,2
Житомирська	53	8	15,1
Дніпропетровська	75	11	14,7
Вінницька	64	9	14,1
Черкаська	24	3	12,5
Чернігівська	46	4	8,7
Миколаївська	48	4	8,3
Хмельницька	36	3	8,3
Волинська	25	2	8,0
Київська	66	5	7,6
Полтавська	42	2	4,8
Всього по Україні	1143	274	24,0

Джерело: складено авторами за матеріалами Мінрегіону України [10].

Таблиця 2. Чисельність працюючих у сфері поводження з твердими побутовими відходами в 2016 р., осіб.

Адміністративно-територіальний поділ	Всього	У т.ч. на приватних підприємствах	У т.ч. %
Закарпатська	654	408	62,4
м. Київ	984	609	61,9
Кіровоградська	384	216	56,3
Сумська	446	243	54,5
Тернопільська	309	163	52,8
Дніпропетровська	1390	733	52,7
Чернівецька	264	93	35,2
Львівська	768	266	34,6
Запорізька	738	215	29,1
Житомирська	566	130	23,0
Рівненська	481	104	21,6
Черкаська	316	64	20,3
Івано-Франківська	592	114	19,3
Херсонська	660	95	14,4
Вінницька	588	81	13,8
Київська	565	74	13,1
Харківська	1180	153	13,0
Донецька	1319	167	12,7
Одеська	776	90	11,6
Миколаївська	593	49	8,3
Луганська	330	27	8,2
Чернігівська	480	38	7,9
Хмельницька	515	9	1,7
Полтавська	698	11	1,6
Волинська	272	2	0,7
Всього по Україні:	15868	4154	26,2

Джерело: складено авторами за матеріалами Мінрегіону України [10].

потребує залучення до реалізації проектів модернізації індустрії поводження з відходами приватного бізнесу, у тому числі іноземних підприємницьких структур, урядів інших держав і міжнародних кредитно-фінансових організацій. Залишається нерезалізованим великий потенціал державно-приватного партнерства [4].

В Україні послідовно проводиться робота зі створення ринкових умов та розвитку конкурентного середовища. Це призвело до залучення в цю сферу приват-

них підприємств, що склало 24 % від їх загальної кількості (табл. 1).

Найбільша кількість приватних підприємств функціонувала в Закарпатській області — 26 од., найменша кількість — у Волинській та Полтавській областях (по 2 од.).

Найбільша частка підприємств приватної форми власності у цій сфері в м. Києві — 75 %, більше половини — в Закарпатській, Чернівецькій та Сумській областях. Близько третини всіх діючих підприємств є приват-

Таблиця 3. Кількість твердих побутових відходів, зібраних та перевезених підприємствами, млн м³

Адміністративно-територіальний поділ	Всього	У т.ч. приватними підприємствами	У т.ч. %
Сумська	0,744	0,638	85,8
Дніпропетровська	5,199	4,25	81,7
Тернопільська	0,775	0,616	79,5
м. Київ	6,000	4,4	73,3
Закарпатська	0,7418	0,5248	70,7
Львівська	4,180	2,742	65,6
Одеська	6,1218	3,715	60,7
Рівненська	1,021	0,543	53,2
Кіровоградська	1,2727	0,5233	41,1
Чернівецька	1,052	0,384	36,5
Житомирська	1,1658	0,4134	35,5
Миколаївська	1,590	0,39	24,5
Івано-Франківська	0,895	0,209	23,4
Херсонська	0,899	0,16	17,8
Харківська	3,600	0,55	15,3
Донецька	2,455	0,329	13,4
Вінницька	1,386	0,169	12,2
Київська	1,697	0,2	11,8
Черкаська	0,997	0,087	8,7
Луганська	0,588	0,027	4,6
Полтавська	1,580	0,063	4,0
Запорізька	2,649	0,09	3,4
Волинська	0,994	0,028	2,8
Чернігівська	0,939	0,009	1,0
Хмельницька	1,358	0	0,0
Всього по Україні	49,9001	21,0605	42,2

Джерело: складено авторами за матеріалами Мінрегіону України [10].

ними у Тернопільській, Запорізькій, Донецькій та Львівській областях. Менше 10% приватних підприємств в Чернігівській, Миколаївській, Хмельницькій, Волинській, Київській та Полтавській областях. Остання характеризується найнижчим показником — 4,8%.

Окрім кількості приватних підприємств важливим показником розвитку приватного сектору є кількість працюючих (табл. 2).

Найбільша чисельність працівників приватних підприємств спостерігалася в Закарпатській області — 609 осіб, що склало 62,4% за структурним відношенням до загальної чисельності працівників сфери поводження з побутовими відходами. Найменшим цей показник був у Волинській області — 2 особи (0,7%).

Більше половини працюючих на підприємствах приватної форми власності — в м. Києві, Кіровоградській, Сумській, Тернопільській та Дніпропетровській областях; близько третини — у Львівській та Чернівецькій областях; менше 10% — в Миколаївській, Луганській, Чернігівській, Хмельницькій, Полтавській та Волинській областях. У цілому по Україні частка працівників приватних підприємств в сфері поводження з побутовими відходами становила 26,2%.

Звичайно, вагомість внеску приватних підприємств в сферу поводження з побутовими відходами можна оцінити за обсягом виконаної роботи, а саме — кількістю зібраних і вивезених відходів (табл. 3).

Найбільший обсяг зібраних і вивезених відходів здійснили приватні підприємства м. Києва — 4,4 млн м³, в Хмельницькій обл. приватні підприємства не вивозили відходів.

З огляду на структурне співвідношення найбільшу часту відходів зібрані і вивезли підприємства приватної форми власності в Сумській обл. — 85,8%; більше половини — в Дніпропетровській, Тернопільській, Закарпатській, Львівській, Одеській, рівненській областях та м. Києві; близько третини — в Кіровоградській, Чернівецькій та Житомирській областях, менше 10% — в Черкаській, Луганській, Полтавській, Запорізькій, Волинській та Чернігівській областях.

У цілому по Україні на долю приватних підприємств припадало 42,2% від загальної кількості вивезених побутових відходів, що склало 21,1 млн м³.

Впровадження комплексного підходу щодо поводження з відходами вкрай необхідне для України. Це дозволить вирішити проблеми недостатності нових полігонів, відпрацьованого ресурсу існуючих і невідповідності їх сучасним європейським стандартам. Останнім часом збільшились кошти, спрямовані на розвиток цієї сфери (табл. 4).

Загальний розмір фінансування зріс у три рази з 152,2 млн грн у 2014 р. до 451,0 млн грн у 2016 р. Най-

Таблиця 4. Порівняльна характеристика фінансування розвитку сфери поводження з відходами, млн грн

Показники	2014 р.	2016 р.
Джерела фінансування розвитку сфери поводження з відходами:		
Державний бюджет	4,3	46,3
Місцеві бюджети	94,5	296,9
Кредитні кошти	4,2	1,8
Інші джерела	49,2	106,0
Разом	152,2	451,0
Напрями розвитку сфери поводження з відходами:		
Будівництво полігонів	21,8	39,9
Реконструкція полігонів	12,8	44,3
Придбання спецавтотранспорту	46,1	216,5
Придбання контейнерів	27,9	74,5
Інші заходи	43,6	75,8
Разом	152,2	451,0

Джерело: складено авторами за матеріалами Мінрегіону України [10; 11].

більша частка коштів була спрямована на придбання спецавтотранспорту і контейнерів. Слід очікувати такі тенденції і надалі, оскільки Національна стратегія поводження з відходами передбачає на період до 2030 р. досягнення таких показників: зменшення кількості місць видалення твердих побутових відходів з 6000 од. до 300 од. та відсотку відходів, що захоронюють, з 50% до 35%; збільшення загальної кількості підприємств з переробки відходів з 65 од. до 800 од. та відсотку відходів, що направляються на переробку з 3,04% до 20%. Також передбачено створення мережі з 50-ти регіональних полігонів, які відповідатимуть вимогам європейських директив [12].

Основою європейської системи управління відходами є їх мінімізація, роздільний збір, рециклінг і безпечна утилізація відходів, які неможливо повторно використати. Нині структура переробки відходів дуже різниться (рис. 2).

Слід очікувати, що в українській сфері поводження з відходами відбудуться відповідні структурні зміни, і запровадження принципів циклічної економіки заохотить бізнес до мінімізації утворення відходів та зацікавленості в їх переробці.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Середній рівень замученості приватного бізнесу в сферу поводження з відходами в Україні за кількісними характеристиками підприємств складає близько 25%.

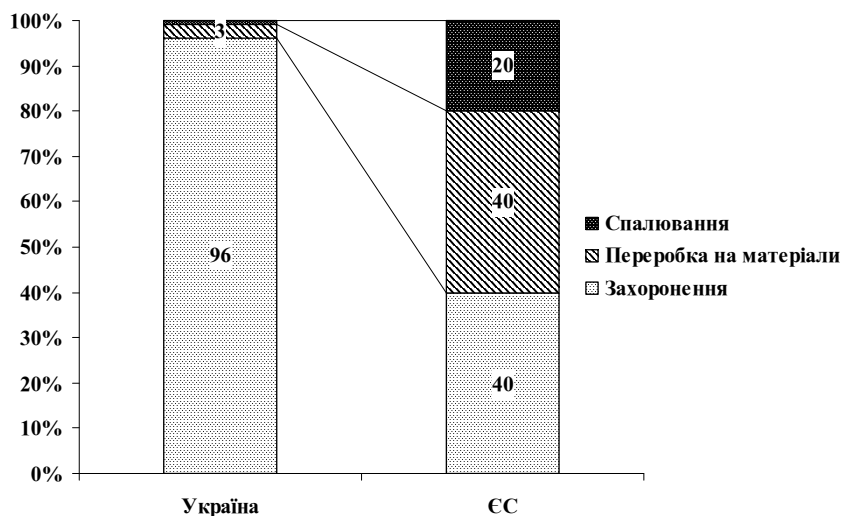

Рис. 2. Порівняльна характеристика структури переробки твердих побутових відходів, %

Джерело: [13].

Найвні значні відмінності за регіонами, оскільки в більшості регіонів цей показник значно нижче. Більш позитивна ситуація склалась в системі збору і перевезення відходів, оскільки на приватні підприємства припадає більше 40 % всього обсягу робіт.

Зважаючи на систему фінансування галузі і стратегічні напрямки поводження з відходами перспективними для розвитку підприємництва стануть сфери виробництва спеціальної техніки і обладнання; розробка і використання нових технологій в сфері повторного використання та утилізації відходів; система реалізації товарів, вироблених з відходів.

Література.

1. Національна стратегія управління відходами в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р // Урядовий портал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250431673>

2. Бубенко П.Т. Управління системною модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств: монографія / П.Т. Бубенко, О.В. Димченко, А.Д. Кашпур; НАН України, Північно-Східний науковий центр, Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. — Х.: ХНУМГ, 2014. — 233 с.

3. Голян В. А. Інвестиції в переробку відходів: як подолати пасивність влади та бізнесу / В. А. Голян // Дзеркало тижня. — 2018. — № 13. — С. 9.

4. Данилишин Б.М. Державно-приватне партнерство — стратегічна форма взаємодії влади і бізнесу / Б.М. Данилишин // Юридичні новини Online [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2/>

5. Міщенко В. С. Світ відходів і Україна в ньому / В.С. Міщенко // Дзеркало тижня. Україна. — 2012. — № 25. — С. 3.

6. Мельник Л.Г. Інноваційні перспективи Третьої промислової революції: економіка, енергетика, екологія / Л.Г. Мельник // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2016. — № 4. — С. 342—352.

7. The Global Competitiveness Report 2006—2018 [Електронний ресурс] // The World Economic Forum. — 2007—2018. — Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

8. Стратегію розвитку ЖКГ потрібно розробляти за чотири основні напрямки [Електронний ресурс]: офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. — Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/press/news/strategiyu-rozvitku-zhkg-potribno-rozroblyati-zachotirma-osnovnimi-napryamkami-eduard-kruglyak/>

9. Стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2016 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/>

10. Звітність "Санітарна очистка" за 2016 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/TPV-4-20161.pdf>

11. Звітність "Санітарна очистка" за 2014 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/TPV-4.pdf>

12. Презентація Національної стратегії управління відходами [Електронний ресурс]: офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua/files/docs/news/Prezentazij.pdf>

13. Тверді побутові відходи в Україні: потенціал розвитку. Сценарії розвитку галузі поводження з твердими побутовими відходами: підсумковий звіт Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

www.ifc.org/wps/wcm/connect/0a7bb98c-9501-48f9-82c3-60ea973782a3/22.+Тверді+побутові+відходи+в+Україні+ПОТЕНЦІАЛ+РОЗВИТКУ+Сценарії+розвитку+галузі+поводження+.pdf?MOD=AJPERES

References:

1. The government portal of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), "National Strategy for waste management in Ukraine, available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250431673> (Accessed 6 April 2018).

2. Bubenko, P. T. Dymchenko, O. V. and Kashpur, A. D. (2014), Upravlinnia systemnoiu modernizatsieiu ta rozvytkom zhytlovo-komunal'nykh pidpriemstv [Management of system modernization and development of housing and communal enterprises], KhNUMG, Kharkiv, Ukraine.

3. Holian, V. A. (2018), "The Investments in waste processing: how to overcome the passivity of power and business", Dzerkalo tyzhnia, vol. 13, p. 9.

4. Danylyschyn, B. M. (2011), "Public-private partnerships — strategic form of cooperation between government and business", Yurydychni novyny, [Online], available at: <http://news.yurist-online.com/news/kmu/2/> (Accessed 6 April 2018).

5. Mishchenko, V. S. (2012), "World of waste and Ukraine in it", Dzerkalo tyzhnia. Ukraina, vol. 25, p. 3.

6. Melnyk, L.G. (2016), "Innovative horizons of the Third industrial revolution: economy, power sector, ecology", Marketing i menedzhment innovatsiyi, vol. 4, pp. 342—352.

7. The World Economic Forum (2018), "The Global Competitiveness Report (2006—2018)", available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018> (Accessed 6 April 2018).

8. The official site of Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine (2016), "The development strategy of housing and communal services should be developed in four main areas", available at: <http://www.minregion.gov.ua/press/news/strategiyu-rozvitku-zhkg-potribno-rozroblyati-zachotirma-osnovnimi-napryamkami-eduard-kruglyak/> (Accessed 6 April 2018).

9. The official site of Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine (2017), "The state of waste management sphere in Ukraine for 2016", available at: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zhkh/terretory/stan-sferi-povodzhennya-z-pobutovimi-vidhodami-v-ukrayini-za-2016-rik/> (Accessed 6 April 2018).

10. The official site of Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine (2017), "The Reporting "Sanitary Cleaning" for 2016", available at: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/TPV-4-20161.pdf> (Accessed 6 April 2018).

11. The official site of Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine (2016), "The Reporting "Sanitary Cleaning" for 2014", available at: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/TPV-4.pdf> (Accessed 6 April 2018).

12. The official site of Ministry for Ecology and Natural Resources of Ukraine (2017), "The Presentation of the National Waste Management Strategy", available at: <https://menr.gov.ua/files/docs/news/Prezentazij.pdf> (Accessed 6 April 2018).

13. The official site of International Finance Corporation's (2017), "The Solid domestic waste in Ukraine: development potential. Scenarios for Solid Waste Management: The International Finance Corporation's Final Report", available at: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/0a7bb98c-9501-48f9-82c3-60ea973782a3/22.+Тверді+побутові+відходи+в+Україні+ПОТЕНЦІАЛ+РОЗВИТКУ+Сценарії+розвитку+галузі+поводження+.pdf?MOD=AJPERES> (Accessed 6 April 2018).

Стаття надійшла до редакції 08.04.2018 р.